

Amerykańska kinematografia wobec wojny z terroryzmem prowadzonej na terytorium Afganistanu i Iraku

Wojna z terroryzmem w Afganistanie i Iraku

Eksperci z zakresu prawa międzynarodowego zasadniczo są zgodni co do tego, że zamachy terrorystyczne z 11 września 2001 r., które pociągnęły za sobą 3 tysiące niewinnych ofiar, można uznać za akt wojny („act of war”)¹. Po atakach na symbole potęgi Stanów Zjednoczonych i supremacji kapitalistycznego świata, administracja prezydenta George’a W. Busha ogłosiła rozpoczęcie globalnej „wojny z terroryzmem”. Miała być ona prowadzona przeciwko wrogom współczesnej cywilizacji, nienawidzącym zarówno Stanów Zjednoczonych, jak i całego zachodniego świata². W wojnie tej nie było miejsca na neutralność, ponieważ przedstawiono ją w kategoriach manichejskiego konfliktu światłości z ciemnością. Odmowa przez władze państwowe przyłączenia się do stworzonej przez Amerykanów koalicji antyterrorystycznej mogła skutkować oskarżeniem o wspieranie międzynarodowego terroryzmu. Przekonanie amerykańskiego prezydenta o boskim błogosławieństwie dla „krucjaty” przeciwko państwowym tzw. „osi zła” budziło niepokój polityków, badaczy i komentatorów na całym świecie³.

Zasadniczym elementem globalnej wojny z terroryzmem były interwencje zbrojne. Pierwszym celem dowodzonej przez Amerykanów koalicji antyterrorystycznej był rządzony przez talibów Afganistan. Wprawdzie państwo to nie doko-

¹ P. Ruschmann, *The War on Terror*, New York 2005, s. 47.

² J. Wojnarowski, *Gotowość systemu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2010, s. 13.

³ Ł. Jureńczyk, *Bushowska wizja wojny z terroryzmem*, „Świat Idei i Polityki” 2009, t. 9, s. 187-193.

nało agresji na Stany Zjednoczone, jednak przywódca ruchu, mułła Omar, gościł w kraju Osamę bin Ladena i jego towarzyszy, którzy zostali uznani za organizatorów zamachów z 11 września. Al-Kaida miała na terytorium Afganistanu nie tylko główną siedzibę, ale również sieć obozów szkoleniowych, w których dżihadyści szkoleni byli do przeprowadzania ataków w różnych częściach świata. Dużo bardziej kontrowersyjny był drugi główny cel wojny z terroryzmem, czyli Irak. Reżim Saddama Husajna oskarżony został o posiadanie broni masowego rażenia, tj. broni chemicznej i biologicznej, oraz prowadzenie zaawansowanych prac nad pozyskaniem głowicy atomowej. Arsenaly te miały stanowić zagrożenie zarówno dla sąsiadów Iraku, jak i całej społeczności międzynarodowej. Równie poważnym zarzutem było oskarżenie irackiego dyktatora o bliską współpracę z Al-Kaidą, w tym uczestnictwo w przygotowaniu zamachów na Stany Zjednoczone. Mimo że dowody mające świadczyć o winie Saddama Husajna były wątpliwej jakości, to nie było możliwości powstrzymania realizacji wojennego planu neokonserwatywnej administracji prezydenta Busha. Do zbrojnej interwencji w Iraku doszło, mimo że była ona zarówno bezprawna, jak i nieuzasadniona. Kolejnym celem wojny z terroryzmem miał być rządzony przez szyickich fundamentalistów Iran, również oskarżany o wspieranie tego zjawiska i realizację nielegalnego programu jądrowego. Następca prezydenta Busha, Barack Obama, odszedł jednak od retoryki globalnej wojny z terroryzmem i nie zdecydował się na przeprowadzenie prewencyjnego ataku na ten kraj. Równoległe do prowadzonych wojen w Afganistanie i Iraku, w innych częściach świata, między innymi na Filipinach, morskim obszarze tzw. Rogu Afryki, w Maghrebie i Kirgistanie, przeprowadzono kilka mniejszych operacji wojskowych.

Krytycy wojny z terroryzmem zarzucali, że była ona realizacją ideologii zniszczenia, strachu i prześladowań, która zamiast łagodzić zjawisko terroryzmu i wzmacniać bezpieczeństwo, tworzyła wrogów i propagowała przemoc⁴. Trudno się z tym nie zgodzić, ponieważ sposób prowadzenia tej wojny budził poważne zastrzeżenia natury etycznej, politycznej i prawnej oraz, co szczególnie ważne, pociągnęła ona za sobą wiele negatywnych reperkusji. Przeprowadzone operacje militarne doprowadziły do destabilizacji sytuacji w rejonach ich realizacji. Współczesny Afganistan i Irak to państwa pogrążone w wojnach domowych, które pochłonęły setki tysięcy ofiar. Mimo przekazanego wielomiliardowego wsparcia rozwojowego, którego dostarczanie przez lata zabezpieczały stacjonujące w nich wielotysięczne kontyngenty wojskowe, są to klasyczne państwa upadłe. Pewne sukcesy osiągnięto w walce z międzynarodową siatką terrorystyczną Al-Kaidy. Towarzyszące działaniom militarnym operacje wywiadowcze i policyjne przeprowadzone przeciwko jej

⁴ Global Policy Forum, *War on Terrorism*, <https://www.globalpolicy.org/war-on-terrorism.html>, [dostęp: 21.11.2016].

komórkom we wszystkich częściach świata oraz zamrożenie aktywów organizacji doprowadziły do jej znaczącego osłabienia. W miejscu Al-Kaidy powstały jednak nowe organizacje terrorystyczne, w tym szczególnie niebezpieczne tzw. Państwo Islamskie, zdolne do aktywności terrorystycznej w wymiarze globalnym.

Wojnie z terroryzmem towarzyszyły szykany i prześladowania zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i w Europie, ludności o bliskowschodniej aparycji. Było to konsekwencją wykreowania w umysłach zachodnich społeczeństw bezpośredniego związku między terroryzmem a islamem. Duże znaczenie miała zmiana prawa antyterrorystycznego, w tym uchwalenie w USA 26 października 2001 r. PATRIOT Act⁵. W celu wzmocnienia bezpieczeństwa narodowego, dokument ten wprowadził nowe zasady, standardy i procedury prawa karnego, aprobując dyskryminację wybranych grup ludności. Znacznie poważniejsze represje dotknęły osoby uznane za „nielegalnych wrogich bojowników” („unlawful enemy combatants”), których pojmano na terytorium Afganistanu, Iraku i innych państw. Zniesiono wszelkie ograniczenia dla władzy prezydenckiej w pociąganiu ich do różnych form odpowiedzialności karnej. Wielu z nich przez lata było przetrzymywanych w obozach CIA, w tym w amerykańskiej bazie Guantanamo na Kubie, bez postawienia konkretnych zarzutów. Oznacza to, że więzieni byli oni nie za popełnione czyny, a za sprawstwo, którego potencjalnie mogli się dopuścić⁶. Realizowane w poszczególnych krajach tajne operacje sił specjalnych lub wywiadu, takie jak na przykład porwania, zabójstwa czy tortury, postrzegane są zarówno jako niemoralne, jak i nielegalne⁷. Należy zaznaczyć, że wojna z terroryzmem doprowadziła do ograniczenia praw również obywateli USA i państw Europy, ponieważ powołując się na względy bezpieczeństwa, wzmocniono kontrolę i inwigilację całych społeczeństw.

Specyficzna była rola mediów w zakresie informowania o wojnach prowadzonych w Afganistanie i Iraku. Przedstawiciele amerykańskich władz, w tym Pentagonu, z oczywistych względów nie chcieli, aby media były blisko tych konfliktów, a przynajmniej niektórych ich odsłon. Ich relacjonowanie było jednak naturalnym zadaniem mediów, tak więc siłą rzeczy chciały one być jak najbliżej wojen. W związku z tym te dwie wielkie „instytucje” musiały zrozumieć swoje wzajemne potrzeby i podstawowe wymagania. Strony poszły na swoisty kompromis w kwe-

⁵ „Zjednoczenie i wzmocnienie Ameryki poprzez zapewnienie odpowiednich narzędzi niezbędnych do przechwytywania i blokowania aktów terroryzmu”, *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act*, Washington 2001, <https://epic.org/privacy/terrorism/hr3162.html>.

⁶ J. Simon, *Choosing our Wars, Transforming Governance: Cancer, Crime and Terror*, [w:] *Risk and the War on Terror*, L. Amore, M. de Goede (red.), Abingdon, New York 2008, s. 86

⁷ P. Hayden, *The War on Terror and the Just Use of Military Force*, [w:] *America's War on Terror. Second Edition*, T. Lansford, R. P. Watson, J. Covarrubias (red.), Farnham 2009, s. 56.

stii przedstawiania sytuacji z frontów wojennych⁸. W jego wyniku nie wszystkie informacje mogły ujrzeć światło dzienne, a część z nich pojawiało się w mediach ze znacznym opóźnieniem. Przekazywany społeczeństwu obraz wojen był zniekształcony, a często nawet przeinaczony. Głównym usprawiedliwieniem tego świadomego działania było powoływanie się na obronę życia amerykańskich żołnierzy i cywilów, znajdujących się zarówno w Afganistanie i Iraku, jak i w Stanach Zjednoczonych i innych państwach świata.

Filmowy obraz wojny z terroryzmem w Afganistanie

Zainteresowanie Hollywoodu sytuacją w Afganistanie pojawiło się wraz z radziecką inwazją na ten kraj. Powstało kilka hitów fabularnych, których celem nie było rzetelne odzwierciedlenie obrazu tej wojny, ale wzbudzenie w amerykańskim społeczeństwie uczuć patriotycznych i internacjonalistycznych. Na szczególną uwagę zasługuje film *The Beast of War (Bestia, 1988)* Kevina Reynoldsa, w którym dowódca radzieckiego czołgu, Doskal, swoim bestialstwem wobec Afgańczyków wspierających rebelię lokalnie podsyca ideę walki przeciwko barbarzyństwu najeźdźcy. Perspektywę amerykańską zaprezentował z kolei film *Charlie Wilson's War (Wojna Charliego Wilsona, 2007)* Mike'a Nicholasa. W filmie tym republikański senator z Teksasu, Charles Wilson, lobbuje w Kongresie ideę wsparcia przez Stany Zjednoczone walki mudżahedinów przeciwko Armii Radzieckiej. Warto też wspomnieć o filmie *Rambo III (1998)* Petera MacDonalda. W tej fikcyjnej ekranizacji tytułowy bohater John Rambo, weteran wojny w Wietnamie, przeprowadza misję uwolnienia z rąk żołnierzy radzieckich swojego przyjaciela pułkownika Trautmana, siejąc spustoszenie w szeregach wroga. Sylvester Stallone odebrał za ten film jedną z wielu Złotych Malin dla najgorszego aktora.

Jak dotąd powstało niewiele fabularnych ekranizacji amerykańskiej interwencji i okupacji Afganistanu. Jedną z nich jest film *Lone Survivor (Ocalony, 2013)* Petera Berga. Ten oparty na faktach dramat wojenny opisuje losy czterech członków SEAL Team 10, realizujących osławioną operację „Red Wing” („Czerwone skrzydło”). Żołnierze mieli zlikwidować talibskiego przywódcę Ahmada Shaha, jednak sami zostali zaatakowani i otoczeni przez rebeliantów. W tej najtragiczniejszej w skutkach misji Navy SEALs zginęło 19 żołnierzy, w tym załoga zestrzelonego śmigłowca Chinook, która przybyła z odsieczą. Z życiem uszedł tylko jeden amerykański żołnierz, dzięki pomocy miejscowego Afgańczyka. Do wydarzeń amerykańskiej

⁸ V. Clarke, Pentagon Military Officials, and Washington News Bureau Chiefs, *The Pentagon and the Press*, [w:] *The Media and the War on Terrorism*, S. Hess, M. Kalb (red.), Washington 2003, s. 85.

interwencji zbrojnej w Afganistanie nawiązuje film *Max* (2015) Boaza Yakina. W tym rodzinnym dramacie przygodowym ukazane są losy tytułowego psa Maxa, zranionego w wyniku samobójczego zamachu bombowego, przeprowadzonego przez afgańskiego terrorystę. Psa przygarnęła rodzina poległego podczas incydentu żołnierza marines, który służył wraz z Maxem w Afganistanie. Wyjątkowo niski poziom artystyczny prezentuje z kolei film *Afghan Knights* (*Afganistan*, 2007) Allana Harmona, przedstawiający fikcyjną próbę odbicia przez towarzyszy broni pozostawionego wcześniej w Afganistanie żołnierza Navy SEALs.

Ukazało się także kilka filmów dokumentalnych, obrazujących działania sił amerykańskich w Afganistanie. W obrazie *The Battle for Marjah* (*Wojna o Mardżę*, 2010) Anthony'ego Wonke'a przedstawiono realia jednej z największych operacji przeciwrebelianckich wojsk NATO i afgańskich pod kryptonimem Musztarak. Kulminacyjnym momentem tej operacji była bitwa o tytułową Mardżę w prowincji Helmand, której bronić miało nawet 2 tys. talibów. Mimo że operacja znacząco się przedłużyła, to zakończyła się sukcesem sił koalicyjnych. Na tle tych wydarzeń dziennikarz Ben Anderson opowiedział historię 1. Batalionu 6. Pułku Piechoty Morskiej, dowodzonego przez kapitana Ryana Sparksa. Film *Restrepo* (*Wojna Restrepo*, 2010) Tima Hetheringtona i Sebastiana Jungera to z kolei rzeczywisty zapis 15-miesięcznej działalności plutonu marines, stacjonującego na tytułowym posterunku Restrepo w dolinie Korengal. Ten niewielki rejon zwany był Doliną Śmierci, ze względu na najwyższą liczbę poległych w niej żołnierzy amerykańskich. Film był nominowany do Oscara w kategorii najlepszy pełnometrażowy film dokumentalny. W 2014 roku powstała kontynuacja tego wątku w filmie *Korengal* Sebastiana Jungera. W sequelu więcej uwagi poświęcono wywiadom z żołnierzami stacjonującymi w latach 2007-2008 na posterunku Restrepo. W filmie *Camp Victory. Afghanistan* (*Obóz „Victory”. Afganistan*, 2010) Carol Dysinger, ukazana jest determinacja afgańskiego generała Fazaludina Sayara w szkoleniu żołnierzy Afgańskiej Armii Państwowej, mimo piętrzących się problemów.

Filmowy obraz wojny z terroryzmem w Iraku

Podjęcie do wojen w Zatoce Perskiej było odmienne niż w przypadku wojen w Afganistanie. O ile I wojna praktycznie nie wzbudziła zainteresowania Hollywoodu, o tyle II wojna stała się bardzo ważną inspiracją dla amerykańskich reżyserów i producentów. Z poważniejszych hitów odnoszących się do I wojny w Zatoce Perskiej warto wspomnieć o filmie fabularnym *Three Kings* (*Złoto pustyni*) z 1999 roku w reż. Davida O. Russela. W tej czarnej komedii wojennej czterech amerykańskich żołnierzy próbuje na własną rękę zdobyć kuwejskie zapasy złota i bezpiecznie wrócić do bazy z drogocennym ładunkiem.

Pamiętny obraz sytuacji, w jakiej znajdowali się żołnierze zaangażowani w operację „Pustynna Burza” prezentuje dramat wojenny Sama Mendesa pt. *Jarhead. Żołnierz piechoty morskiej* (*Jarhead*, 2005). Film nakręcono na podstawie autentycznej historii byłego żołnierza US Marines Anthony’ego Swofforda, opublikowanej w formie wspomnień z udziału w wojnie w Zatoce Perskiej w 2003 r. pt. *Jarhead: a Marine’s Chronicle of the Gulf War and Other Battles*⁹. Dzieło Mendesa jest, jak to ujął Antoni Garbaczewski, swoistym „reportażem z oczekiwania”, ponieważ opowiada paradoksalną historię żołnierzy, którzy nie biorą udziału w akcji zbrojnej¹⁰.

Na wybuch II wojny irackiej kinematografia amerykańska zareagowała bardzo szybko, przy czym najpierw głos zabrali dokumentaliści. Fabuła filmowa „ustawiła się jakby w drugim szeregu”¹¹. Pierwszym głośnym dokumentem podejmującym temat wojny w Iraku jest *Fahrenheit 9/11* (2004). Jego autor Michael Moore stawia tezę, że administracja Georga W. Busha wykorzystała atak na World Trade Centre, i następnie inwazję na Irak, jako narzędzia kontroli społecznej¹². Film, nagrodzony Złotą Palmą na festiwalu w Cannes, wywołał wiele emocji i kontrowersji; potwierdził, jak wielką rolę mogą odgrywać filmy dokumentalne w dyskursie polityki publicznej¹³.

Filmowe produkcje dokumentalne o wojnie w Iraku podzielić można na filmy tzw. pierwszej fali i drugiej fali. Dokumenty z pierwszej grupy – dzięki wykorzystaniu nowych technologii cyfrowych i ręcznych kamer przez dziennikarzy i samych żołnierzy – przedstawiają doświadczenia z pola walki i mogą służyć jako nieocenne źródło wiedzy na temat wojennej rzeczywistości. Zdjęcia kręcone przez amerykańskich żołnierzy w Iraku wykorzystała np. reżyserka Deborah Scranton w *Filmach z linii frontu* (*The War Tapes*, 2006). Z kolei filmy drugiej fali mają charakter rozliczeniowy i koncentrują się na analizie skutków interwencji¹⁴.

Spośród licznych dokumentalnych obrazów II wojny irackiej na wyróżnienie zasługują m.in. takie jak: *Pałac Gunner* (*Gunner Palace*, 2004) Petry Epperlein i Michaela Tuckera, poświęcony oddziałowi piechoty (Gunnery), stacjonującemu

⁹ Polskie wydanie ukazało się nakładem Wydawnictwa Sonia Draga – A. Swofford, *Jarhead*, Katowice 2005.

¹⁰ A. Garbaczewski, *Jarhead. Żołnierz piechoty morskiej*, „Kino” 2006, nr 1, s. 67.

¹¹ *Cienka czerwona linia*, <http://www.newsweek.pl/kultura/wiadomosci-kulturalne/cienka-czerwona-linia,8886,1,1.html> [dostęp: 19.12.2016].

¹² J. Chown, *Documentary and the Iraq War*, [w:] *Why We Fought: America’s War in Film and History*, ed. P. C. Rollins, J. E. O’ Connor, Lexington 2007, s. 461.

¹³ Por. tamże, s. 466.

¹⁴ D. M. Kellner, *Cinema Wars: Hollywood Film and Politics in the Bush-Cheney Era*, Oxford 2010, s. 199.

w pałacu należącym wcześniej do Udaya Husseina; *Battle Ground: 21 Days on the Empire's Edge* (2004) Stephena Marshalla i Guerrilla News Network, opowiadający o interwencji w Iraku z perspektywy amerykańskich żołnierzy oraz Irakijczyków; *Occupation: Dreamland* (2005) Iana Oldsa i Garretta Scotta będący zapisem działań żołnierzy z 82. Dywizji Powietrznodesantowej w Faludży na początku 2004 r., a także *Ostry dyżur w Bagdadzie (Baghdad ER)*, (2006) Jona Alperta i Matthew O'Neilla, dedykowany lekarzom z armii amerykańskiej służącym w Iraku. Ważnym osiągnięciem amerykańskich dokumentalistów jest *Irak w kawałkach (Iraq in Fragments)*, (2006) Jamesa Longleya, nominowany do Oscara w kategorii najlepszy pełnometrażowy film dokumentalny. Longley ukazuje życie w Iraku po amerykańskiej interwencji z perspektywy 11-letniego sunnickiego chłopca, 32-letniego zwolennika nurtu szyickiego oraz kurdyjskich rolników.

Warto w tym miejscu odnotować, że *Irak w kawałkach* to nie jedyny dokument dotyczący wojny w Afganistanie oraz Iraku, na który zwrócili uwagę członkowie Amerykańskiej Akademii Filmowej. W 2007 r. nominację do Oscara w kategorii najlepszy pełnometrażowy film dokumentalny otrzymały: *Chmury nad Bagdadem (No End in Sight)* Charlesa Fergusona, *Operation Homecoming: Writing the Wartime Experience* Richarda E. Robbinsa, a także *Kurs do Krainy Cienia (Taxi to the Dark Side)* Alexa Gibneya¹⁵. Z 2006 r. pochodzi dokument pt. *Combat Diary: The Marines of Lima Company* (2006) Michaela Epsteina na temat losów żołnierzy piechoty morskiej z Kompanii Lima, także po zakończeniu służby w Iraku.

Do niełatwej nierzadko sytuacji weteranów nawiązuje Patricia Foulkrod w antywojennym filmie dokumentalnym, nakręconym we współpracy z organizacją Iraq Veterans Against the War pt. *The Ground Truth: After the Killing Ends* (2006)¹⁶. W tym kontekście na uwagę zasługuje także dokument, który w 2007 r. wyprodukował James Gandolfini we współpracy z HBO. *Dzień, w którym narodziliśmy się na nowo (Alive Day Memories: Home from Iraq)*, (2007), bo o nim mowa, koncentruje się na weteranach wojny w Iraku, którzy odnieśli poważne obrażenia fizyczne i psychiczne. Omawiany film stanowi zapis rozmów przeprowadzonych przez Jamesa Gandolfiniego z dziesięcioma młodymi kobietami i mężczyznami, którym udało się uniknąć śmierci w Iraku, ale zapłacili za swą służbę bardzo wy-

¹⁵ <http://awardsdatabase.oscars.org/Search/Nominations?awardShowFrom=80&view=3-Award%20Category-Chron> [dostęp: 20.12.2016].

¹⁶ Zob.: J. Chown, *Documentary and the Iraq War...*, s. 466-486; D. M. Kellner, *Cinema Wars...*, s. 200-205; J. Szczutkowska, *Wojna w Iraku w amerykańskim filmie dokumentalnym „pierwszej fali” (2004-2006) – rekonosans badawczy*, [w:] *Czynnik wojskowy w środowisku międzynarodowym na przełomie XX i XXI wieku*, red. Ł. Jureńczyk, S. Sadowski, M. Jastrzębski, J. Waskan, Bydgoszcz 2016, s. 351-359.

soką cenę. W innym dokumencie pt. *Body of War* (2007) Phil Donahue i Ellen Spiro przybliżają postać Tomasa Younga (1979-2014), sparaliżowanego weterana wojny w Iraku i jego działalność krytykującą interwencję¹⁷. Amerykańscy dokumentaliści, jak Rory Kennedy w *Demonach z Abu Ghraib* (*Ghosts of Abu Ghraib*, 2007), podejmowali ponadto temat skandalu w więzieniu w Abu Ghraib (przejętym przez Amerykanów po obaleniu reżimu Saddama Husajna w 2003 r.), dotyczącego ujawnienia szokujących praktyk amerykańskich żołnierzy wobec Irakijczyków podejrzanych o terroryzm. Problem torturowania irackich więźniów poruszył także Errol Morris w dokumencie pt. *Zwykła procedura operacyjna* (*Standard Operating Procedure*, 2008), który nagrodzono Srebrnym Niedźwiedziem na festiwalu filmowym w Berlinie.

Z kolei wśród fabularnych obrazów wojny z terroryzmem w Iraku niewątpliwie wyróżnia się *The Hurt Locker. W pułapce wojny* (*The Hurt Locker*, 2008), traktujący o amerykańskiej interwencji z perspektywy saperów. Film nakręciła Kathryn Bigelow na podstawie scenariusza Marka Boala. Zarówno reżyser, jak i scenarzysta zostali uhonorowani przez Amerykańską Akademię Filmową Oscarem. Utrzymany w konwencji paradokumentalnej, z dbałością o realia, ukazuje trudy służby wojskowej i metody działań terrorystów w Iraku¹⁸. Kilka lat po realizacji *The Hurt Locker*, w 2012 r. odbyła się premiera kolejnego filmu K. Bigelow pt. *Wróg numer jeden* (*Zero Dark Thirty*). I tym razem artystka nawiązała współpracę z M. Boalem, którego scenariusz opisuje „polowanie” CIA na Osamę bin Ladena.

Innym ważnym osiągnięciem w zakresie artystycznej filmowej interpretacji tematu wojny z terroryzmem jest dramat *Green Zone* (2010) Paula Greengrassa, którego fabuła dotyczy amerykańskiej misji militarnej w Iraku, dowodzonej przez Roya Millera (Matt Damon), mającej na celu odszukanie broni masowej zagłady. Omawiany film momentami może budzić skojarzenia z *The Hurt Locker*, jednak, jak słusznie zauważa Andrzej Dołgowicz, podczas gdy Bigelow skoncentrowała się na psychice bohaterów, u Greengrassa najważniejsza jest akcja¹⁹. Inspirację dla twórców *Green Zone* stanowiła książka byłego korespondenta wojennego Rajiva

¹⁷ D. Martin, *Tomas Young, Army Veteran, Dies at 34; Critic of Iraq War in Film*, https://www.nytimes.com/2014/11/17/us/tomas-young-dies-at-34-critic-of-iraq-war-in-film.html?_r=0 [dostęp: 20.12.2016].

¹⁸ Łącznie *The Hurt Locker* otrzymał w 2010 r. 6 statuetek Oscara w kategoriach: najlepszy film, najlepszy reżyser, najlepszy scenariusz oryginalny, najlepszy dźwięk, najlepszy montaż oraz najlepszy montaż dźwięku. Na temat filmu: J. Szczutkowska, Ł. Jureńczyk, *Metodyka działań terrorystycznych w Iraku na przykładzie filmu „The Hurt Locker. W pułapce wojny”*. Wstęp do analizy politologiczno-filmoznawczej, [w:] *Konflikty w przestrzeni kulturowej*, red. Z. Biegański, Ł. Jureńczyk, J. Szczutkowska, Bydgoszcz 2015, s. 214-223.

¹⁹ A. Dołgowicz, *Green Zone*, „Kino” 2010, nr 6, s. 67.

Chandrasekaran pt. *Imperial Life in the Emerald City: Inside Iraq's Green Zone* (2006). Warto w tym miejscu przypomnieć, że Greengrass jest także twórcą jednego z pierwszych filmów fabularnych zrealizowanych dla upamiętnienia ofiar 11 września 2001 r. – pasażerów uprowadzonego owego dnia przez terrorystów samolotu – pt. *Lot 93 (United 93)*.

Wiele filmów fabularnych o II wojnie irackiej podejmuje problem losu żołnierzy po powrocie do domów. Przykładem dzieła koncentrującego się w sposób szczególny na życiu w cywilu jest *Odważa i nadzieja (Home of the Brave)*, 2006) w reżyserii Irwina Winklera. Twórcy filmowi, jak np. David Ayer w dramacie *Ciężkie czasy (Harsh Times)*, 2005), często zwracają uwagę na trudne relacje z bliskimi i otoczeniem, skomplikowane na skutek zmagani bohaterów wojennych z zespołem stresu pourazowego. Niejeden film powstał z myślą o rodzinach, które straciły kogoś bliskiego w Iraku. W tym kontekście należy przywołać dramat kryminalny *W dolinie Elah (In The Valley of Elah)*, 2007) Paula Haggisa oraz refleksyjną historię opowiedzianą przez Jamesa C. Strouse'a w *Grace odeszła (Grace is Gone)*, 2007). W pierwszym z wymienionych Hank Deerfield (Tommy Lee Jones) stara się poznać prawdę na temat tajemniczej śmierci swojego syna, który służył w Iraku. Z kolei w drugim Stanley Philipps (John Cusack) staje przed koniecznością zmierzenia się z trudną sytuacją polegającą na poinformowaniu córek o śmierci ich matki w Iraku. Temat informowania rodzin żołnierzy o śmierci ich najbliższych porusza także film *W imieniu armii (The Messenger)*, 2009) w reżyserii Orena Movermana. Wiele ze wskazanych wątków łączy dramat Kimberly Peirce pt. *Stan spoczynku (Stop-loss)*, 2008), który dodatkowo porusza mało znaną kwestię amerykańskiej polityki militarnej związanej z programem „stop-loss”, nakazującym wybranym przez dowództwo żołnierzom kontynuowanie służby także po zakończeniu kontraktu. W filmie Peirce przed dylematem, czy powrócić do Iraku i narażać na śmiertelne niebezpieczeństwo siebie i podlegające mu osoby, czy zdezerterować i przenieść się na stałe do Meksyku staje Brandon King (Ryan Phillippe). *Stan spoczynku* można zaliczyć do serii rozrachunkowych filmów fabularnych²⁰, w których autorzy rozliczają się z amerykańską polityką i amerykańskimi zbrodniami wojennymi. Niewątpliwie taki wydźwięk ma też film *Na gorąco (Redacted)*, 2007) Briana De Palmy, który nawiązuje do prawdziwych wydarzeń – gwałtu i morderstw dokonanych przez amerykańskich żołnierzy w Mahmudiyah w Iraku w 2006 r.²¹

²⁰ *Cienka czerwona linia*, <http://www.newsweek.pl/kultura/wiadomosci-kulturalne/cienka-czerwona-linia,8886,1,1.html> [dostęp: 19.12.2016].

²¹ Zob.: *U.S. Military Names Soldiers Charged in Rape, Murder Probe*, http://edition.cnn.com/2006/LAW/07/10/soldiers.charged/index.html?_s=PM:LAW [dostęp: 19.12.2016].

W ostatnim czasie szczególnie wiele dyskusji i kontrowersji wywołał film *Snajper* (*American Sniper*, 2014) Clinta Eastwooda, inspirowany prawdziwą historią Chrisa Kyle'a z Navy SEAL, (w tej roli Bradley Cooper), okrzykniętego w mediach mianem najsukuteczniejszego snajpera w historii sił zbrojnych USA. Podstawą scenariusza były wspomnienia Kyle'a z Iraku, zawarte w głośnej autobiografii z 2012 r.²² Nominowany do nagrody Oscara w 6 kategoriach (najlepszy film, najlepszy aktor pierwszoplanowy, najlepszy scenariusz adaptowany, najlepszy dźwięk, najlepszy montaż, najlepszy montaż dźwięku) *Snajper* ostatecznie zwyciężył tylko w jednej (najlepszy montaż dźwięku). Film ten, uznawany jednocześnie za przykład wybitnego kina wojennego i przesadnej pochwały amerykańskich żołnierzy, podzielił widownię i krytyków na całym świecie²³.

* * *

Hollywood przejawia duże zainteresowanie problematyką konfliktów zbrojnych, w których uczestniczą amerykańscy żołnierze. Tak samo było w przypadku wojny z międzynarodowym terroryzmem, której przewodziły Stany Zjednoczone. Interesujące jest, że znacznie więcej uwagi poświęcono wojnie w Iraku niż wojnie w Afganistanie. Wynika to z ogólnego, znacznie większego zainteresowania Amerykanów tym konfliktem. Po ataku na Irak w 2003 roku amerykańska administracja, media, publicyści i badacze skupili znacznie większą uwagę na sytuacji w tym kraju. Powodem tego było, że wojna w Iraku wzbudzała znacznie większe kontrowersje. Sam atak na Irak przeprowadzony został na podstawie nieprawdziwych lub błędnie zinterpretowanych danych wywiadowczych. Bardzo szybko nastąpiła destabilizacja Iraku, przeniósł się do niego główny front walki z dżihadystami, pojawiły się wyraźne symptomy religijnej wojny domowej, a krajowi zagroził rozpad. Wydarzenia te nie miałyby miejsca, gdyby nie błędne decyzje administracji amerykańskiego prezydenta George'a W. Busha. Konflikt w Afganistanie przez kilka lat znajdował się w tle wojny w Iraku. Ograniczone zainteresowanie tym krajem,

²² Ch. Kyle, S. McEwen, J. DeFelice, *American Sniper: The Autobiography of the Most Lethal Sniper in U.S. Military History*, New York 2012. W Polsce w 2015 r. nakładem wydawnictwa „Znak” ukazało się trzecie wydanie książki pt. *Snajper: historia najniebezpieczniejszego snajpera w dziejach amerykańskiej armii*.

²³ W Polsce dyskusję na temat *Snajpera* prowadzili na łamach prasy m.in.: Z. Banaś, *Snajper*, „Kino” 2015, nr 2, s. 73; K. Wężyk, „*Snajper*” Clinta Eastwooda zarabia miliony. I dzieli Amerykę, „Gazeta Wyborcza” z 22 stycznia 2015 r., s. 14; J. Szerba, *Mistrz świata w zabijaniu*, „Gazeta Wyborcza” z 18 lutego 2015, s. 16; M. Magierowski, *Kulturowa wojna o jednego snajpera*, „Do Rzeczy” 2015, nr 7, s. 72-74; K. Pasternak, *Wybielony owczarek*, „Polityka” 2015, nr 8, s. 70; B. Hollender, J. Marczyński, *Snajper – дума czy hańba*, „Rzeczpospolita” z 20 listopada 2014, s. A13.

a co za tym idzie – niewystarczająco liczne kontyngenty wojskowe i źle rozdysponowywane wsparcie rozwojowe, umożliwiły rebeliantom i terrorystom odbudowę pozycji w kraju. Obecnie oba państwa są wyraźnie zdestabilizowane i nad znacznymi częściami ich terytorium realną kontrolę sprawują rebelianci i terroryści. Oznacza to, że międzynarodowa koalicja antyterrorystyczna pod przywództwem Stanów Zjednoczonych nadal będzie wspierała militarnie tamtejsze władze. To z kolei będzie motywowało producentów z Hollywood do dalszego podejmowania wątków z tych wojen. Ważne jest, że amerykańska kinematografia gotowa jest stawiać czoła tego rodzaju trudnym tematom, które wywołują w społeczeństwie ogromne emocje i kontrowersje.

Abstract

American Cinema Towards the War on Terror Conducted on the Territory of Afghanistan and Iraq

The aim of the article is to present Hollywood's approach to the issue of the war against international terrorism on the territory of Afghanistan and Iraq. The first part discusses the main aspects of the war on terrorism, in particular in the political and military sphere. The second part presents American documentaries and fiction movies devoted to the wars in Iraq and Afghanistan, executed by the international anti-terrorist coalition led by the United States. The main thesis of the article is that Hollywood is ready to face many difficult issues of this war.

Keywords: American cinema, war on terror, Afghanistan, Iraq.